

Ојтун Ајберк ФИРАТ
(Oytun Ayberk FIRAT)

историчар
и историчар уметности
Чачак
oytun.frt@gmail.com

Ана РАДОВИЋ ФИРАТ

професор енглеског језика
и књижевности,
сарадник у високом образовању,
Факултет техничких наука
у Чачку, Универзитета
у Крагујевцу
anaradovic81@gmail.com

УДК: 94(497.11)"1815"(093.2)

ТУРСКИ ИЗВОРИ ЗА ИСТОРИЈУ ЧАЧКА ЗА ВРЕМЕ ДРУГОГ СРПСКОГ УСТАНКА

АПСТРАКТ: У раду је представљено седамнаест докумената за историју чачанског краја у периоду Другог српског устанка и Бишке на Чачку. Поменути документи су преузети из Османског архива у Истанбулу и представљају турске изворе за историју рада Чачка, али и околних градова Краљево, Крагујевца и Ужица. Ови извори су веома значајни за историју чачанског краја јер се период од 1814. до 1815. године освештава из позиције Османског царства.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Османско царство, 19. век, Чачак, Краљево, Ужице, Бишка на Чачку, Други српски устанак

Други српски устанак један је од најзначајнијих догађаја у српској историографији. Почетком XIX века Османско царство се налазило у веома неповољној ситуацији због бројних војних пораза у ратовима вођеним против Русије и Аустрије крајем XVIII века. Наполеонова инвазија на Египат и Сирију (1798-1801) завршила се неуспехом једино због војне помоћи која је Османском царству пристигла из Енглеске.¹ Арапски устанци почињу 1801. године у Арабији и трају деветнаест година. Све наведено указивало је да османски војни систем престаје да буде успешан као пре и да османска централна власт слаби. Упркос том слабљењу, расли су утицај и снага ајана² (управника) који су имали извршну власт у

покореним земљама Османског царства, што доприноси успостављању феудалног система у тим земљама. На Балканском полуострву ајани су били у Албанији (Али-паша Јањински и Мустафа-паша из Шкодре), у Румелији (Исмаил Бег из Сера) и Србији (Хусеин-паша из Врања). Поменути ајани су се понашали као владари у земљама над којима им је поверена управа. Да би појачао централну власт султан Махмуд Други потписује повељу 1808. године којом признаје власт ајана, док ајани признају врховну власт Султана.³

У Србији, као и у осталим деловима царства, централна власт је била нарушена. Српски живаљ (сељаци) живео је у веома тешким условима управо због самовоље ајана.

[1] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, V*, Ankara, 2007, 25-47.

[2] Ајани су били локални властодршци који су били задужени за административну управу над земљама Османског царства у којима су се налазили од 18. до 19. века. За детаљније

информације погледати: Yücel Özçelik, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Ankara, 2014.

[3] Selçuk Özçelik, „Sened-i İttifak”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt, XXIV*, 1958, s.1-6.

Управо је самовоља турске власти оличена у ајанима била главни разлог за подизање Другог српског устанка. Иако су Срби предвођени Карађорђем извојевали многе победе и 1812. године након Букурешког мира, уз помоћ Русије, добили тражена права и повластице од Османског царства, конфликт између Срба и Турака није јењавао. Иако је Први српски устанак био угушен 1813,⁴ идеја о устанку против Турака је и даље постојала, тако да је 1814. Хаџи Проданова буна, иако свирепо угушена, представљала први весник Другог српског устанка.⁵ Тиранско понашање Сулејман-паше било је главни узрок његовог избијања. Ваљево, Крагујевац и Чачак били су опкољени српским устаницима.⁶

Генерал Јован Мишковић, генерал Јован Протић⁷ и историчар Радивоје Бојовић су

писали о биткама на Чачку као делу Другог српског устанка. Упоредо са документима из аустријског и српског архива, важне информације о поменутом српско-турском конфликту дају и документа из Османског архива у Истанбулу. Садржина седамнаест документа преузета из тог архива односи се на битке на Чачку, Ужицу и Крагујевцу, српску опсаду поменутих градова и стање турског становништва које је захтевало војну помоћ, али и помоћ у храни. У овом раду представљен је садржај поменутих докумената и он представља увод у даља истраживања ове специфичне тематике.

---

[4] Karal, исто, 106.

[5] Радивоје Бојовић, Битка на Чачку 1815. године, Чачак, 1995, 7.

[6] Karal, исто, 106.

[7] Бојовић, исто, 5.

6. новембар 1814.

Документ који Сулејман-паша, заштитник Београда, шаље Али-паши, валији Босне, у коме извештава да је послао војску на српске устанике у Чачку, Крагујевцу и Јагодини, угушио устанак и повратио пређашњу стабилност.

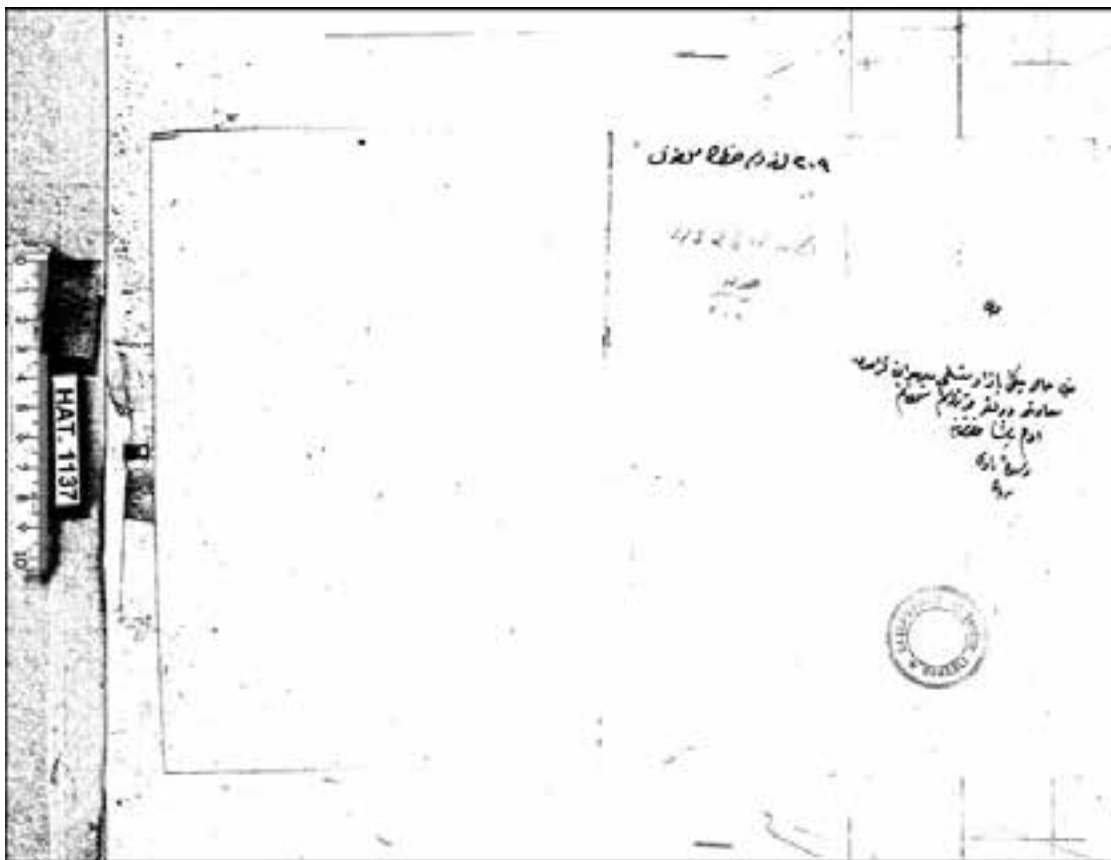
НАТ/1128-45040

11. мај 1815.

Писмо које Мехмед-бег шаље Адем-паши. У писму тражи помоћ у топовима, муницији и војсци и наводи да ће, уколико Адем-паша не пошаље помоћ Чачку, ситуација постати неиздржива.

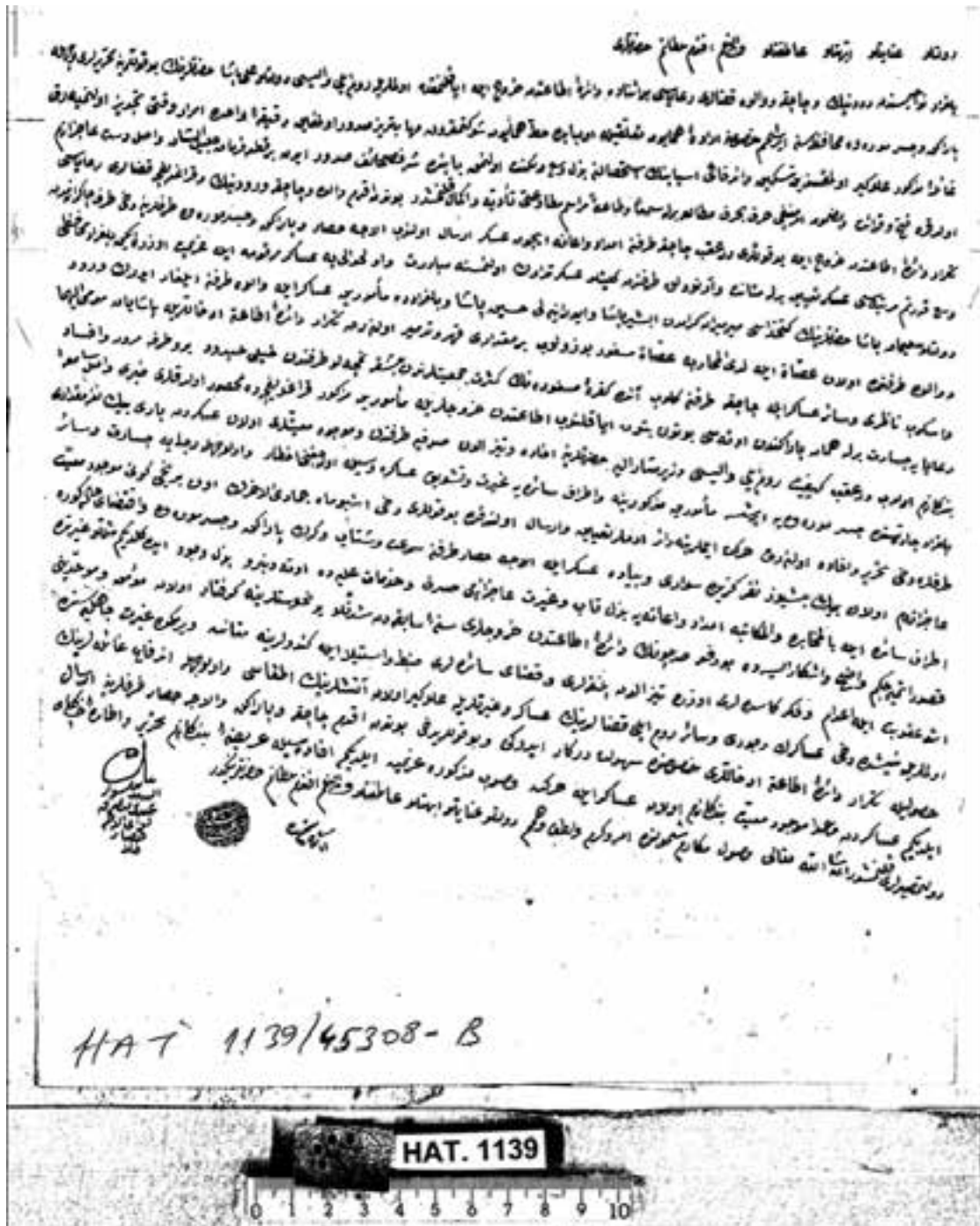
НАТ/1137-45264

21. мај 1815.

Документ у коме Шахсувар-паша, управник Крушевца, наводи да су Срби у Руднику, Чачку и Ваљево подигли устанак против Турака.

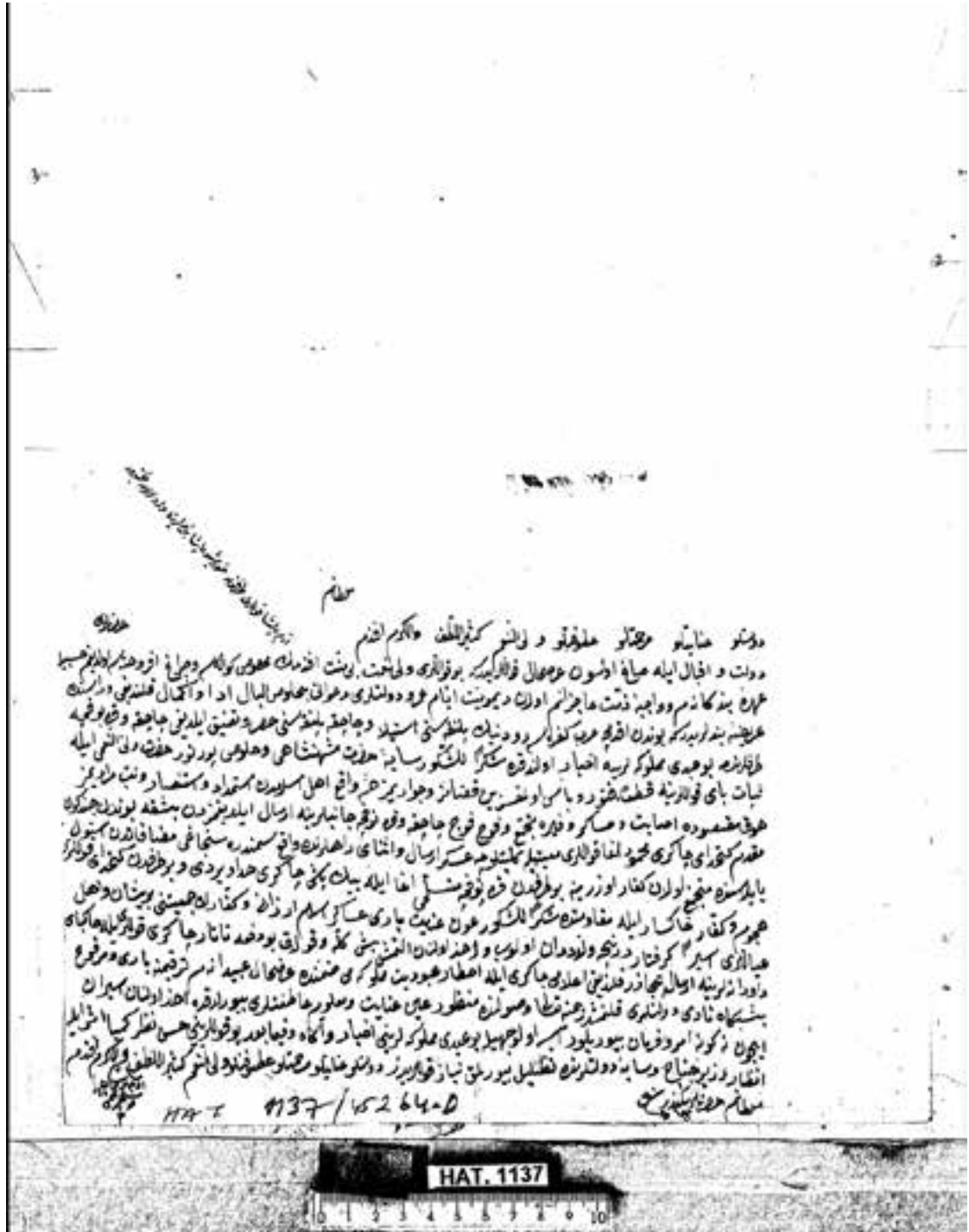
HAT/1139-45308

21. мај 1815.

Документ који Адем-паша шаље Хуршит-паши наводећи да су Турци однели победу над српским устаницима у Руднику и Чачку.

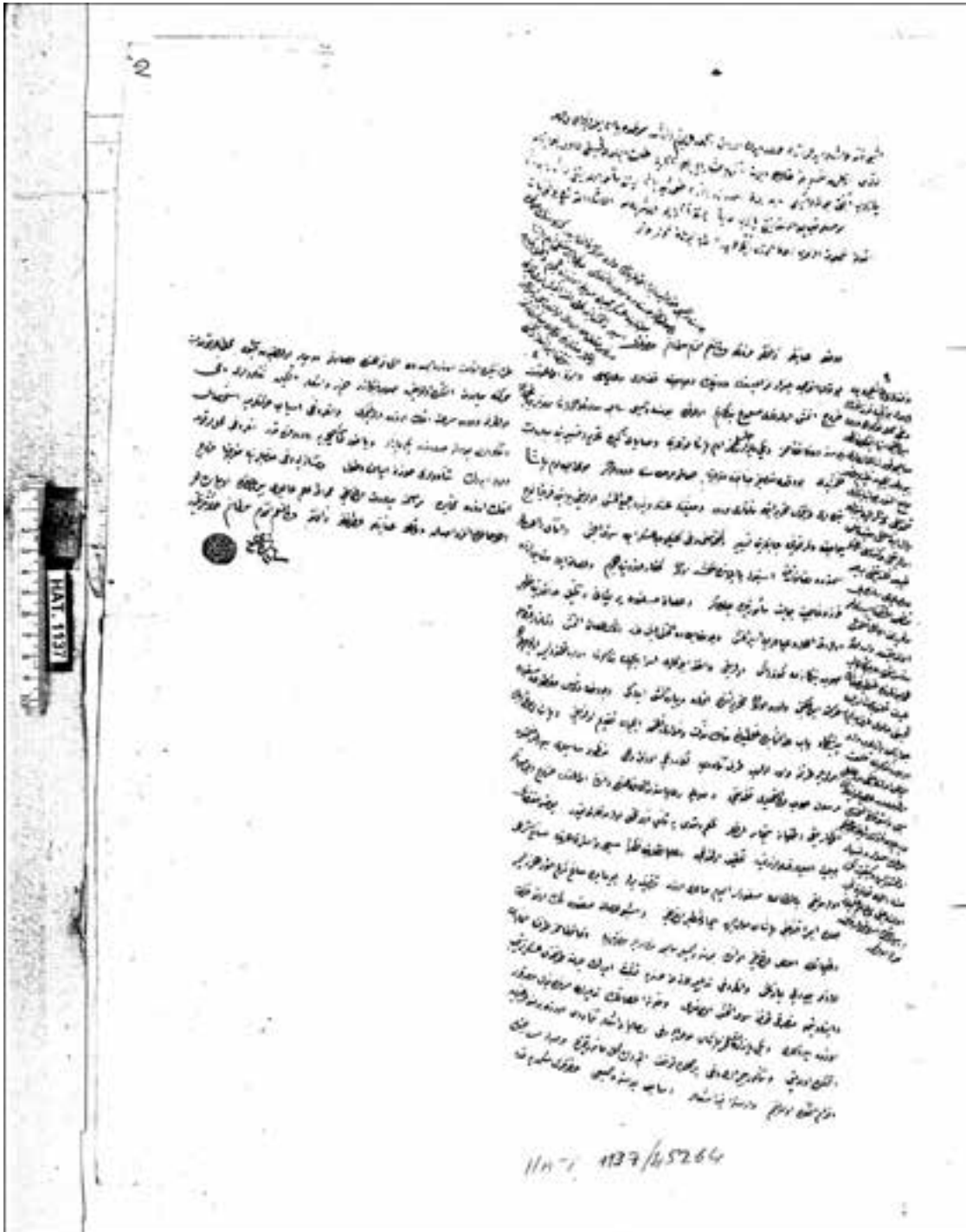
НАТ/1137-45264

21. мај 1815.

Документ у коме Хуршит-паша, управник Босне, наводи да четири београдске нахије и Чачак нису више под турском контролом.

НАТ/1137-45264

2. јун 1815.

Документ сведочи о опсади тврђаве у Чачку. У њему се наводи да је око 15.000 Срба опседало тврђаву, да су Турци пружали отпор непрестано се борећи против Срба и да, у писму послатом Адем-паши из Новог Пазара, Турци у опсади траже помоћ.

НАТ/1126-45008

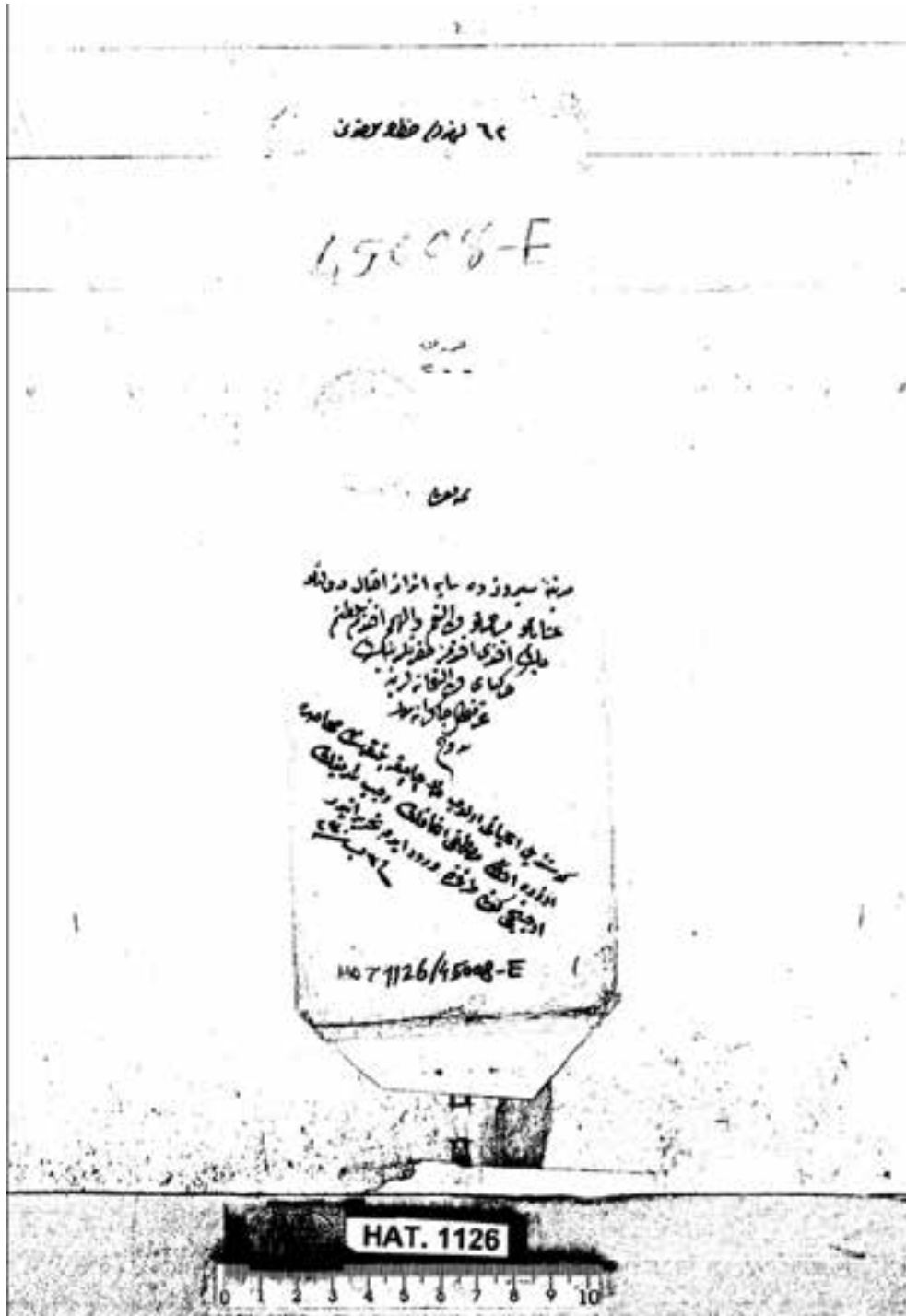

11. јун 1815.

Молба Мустафа-аге, управника града Штипа, Јусуфу-бегу за помоћ приликом српске опсаде Чачка. Опкољени Турци траже помоћ.

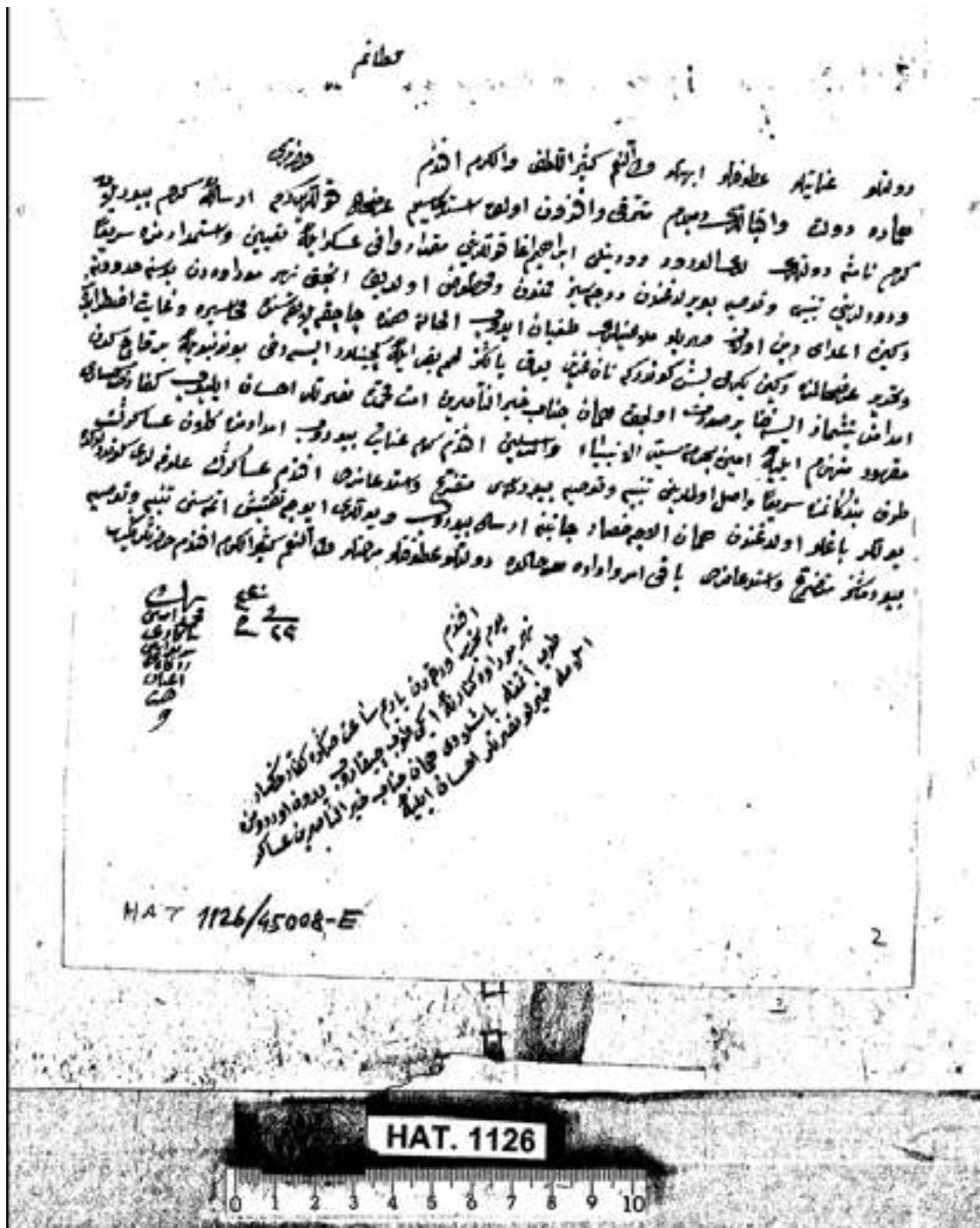
HAT/1126-45008

11. јун 1815.

Захтев који Емин-ага, управник Штипа, шаље Адем-паши тражећи помоћ за време опсаде Чачка. Адем-паша овај документ прослеђује Ибрахиму, управнику Скопља.

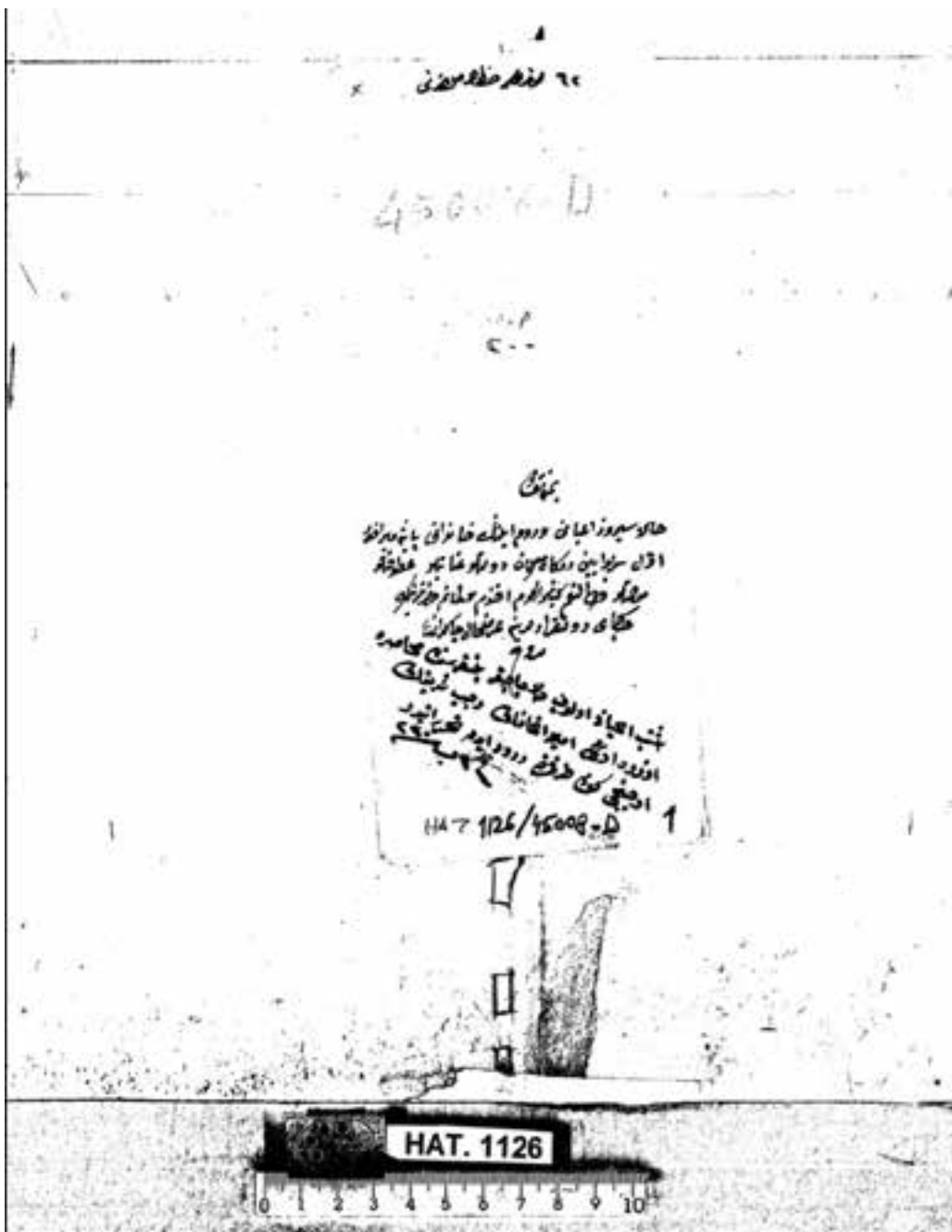
НАТ/1126-45008

13. јун 1815.

Документ у коме Шехсувар-паша, управник Крушевца, сведочи о томе да су турски службеници који су били приморани да напусте град Чачак због глади, пребегли у Краљево, који непосредно пре тога опкољавају српски устаници. У документу такође стоји да српски устаници опкољавају град Трстеник у коме Турци губе снагу због опсаде и захтевају хитну помоћ.

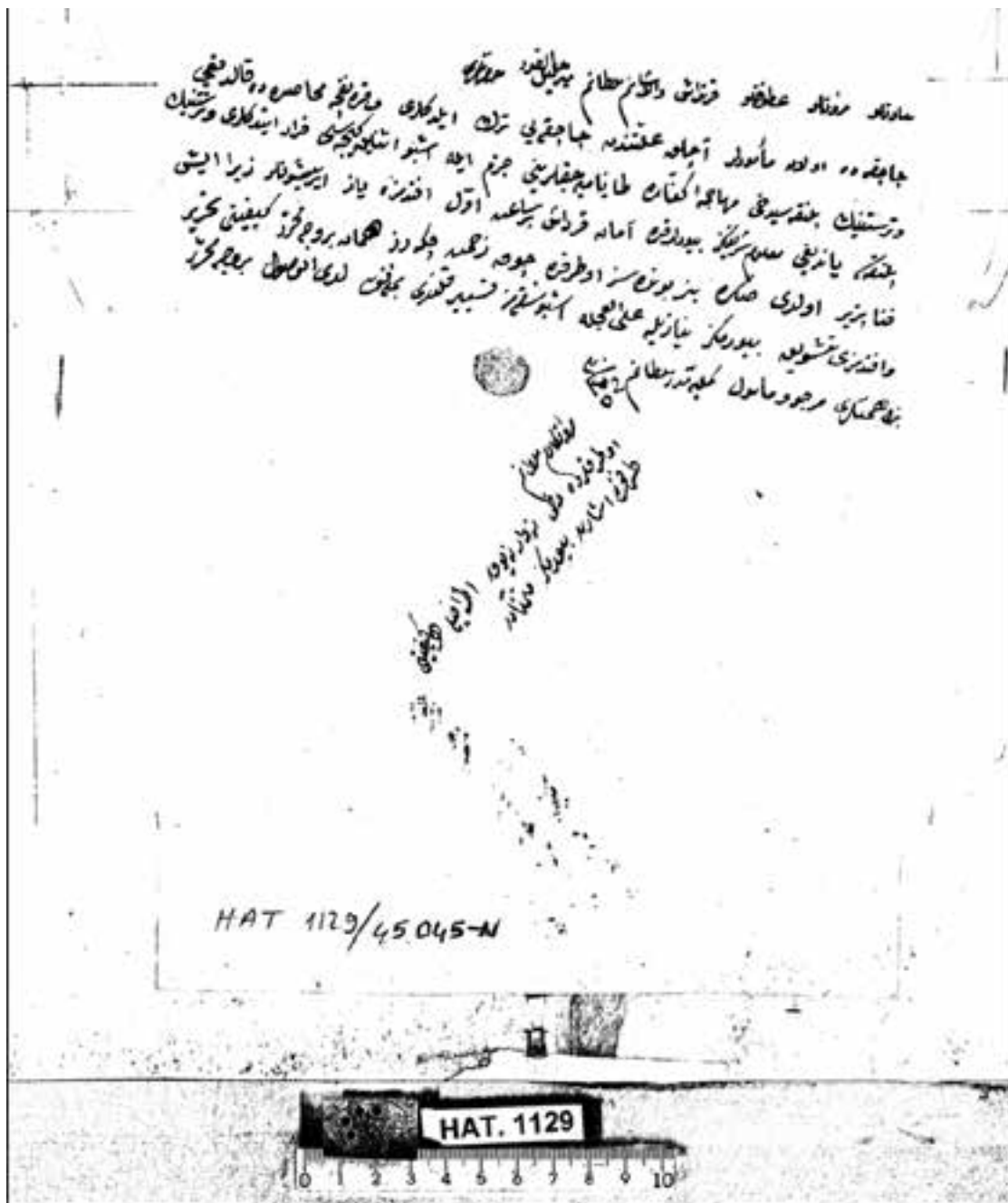
НАТ/1129-45045

14. јун 1815.

Документ у коме Марашли Али-паша наводи да се Срби приближавају Београду и да је тешко послати војску за помоћ Турцима у Београду. У документу се такође наводи да је Ибшир-паша са осталим Турцима приморан да напусти Чачак и пребегне у Ужице, као и да је неопходно, због несташнице жита у Београду, увести жито из Аустрије.

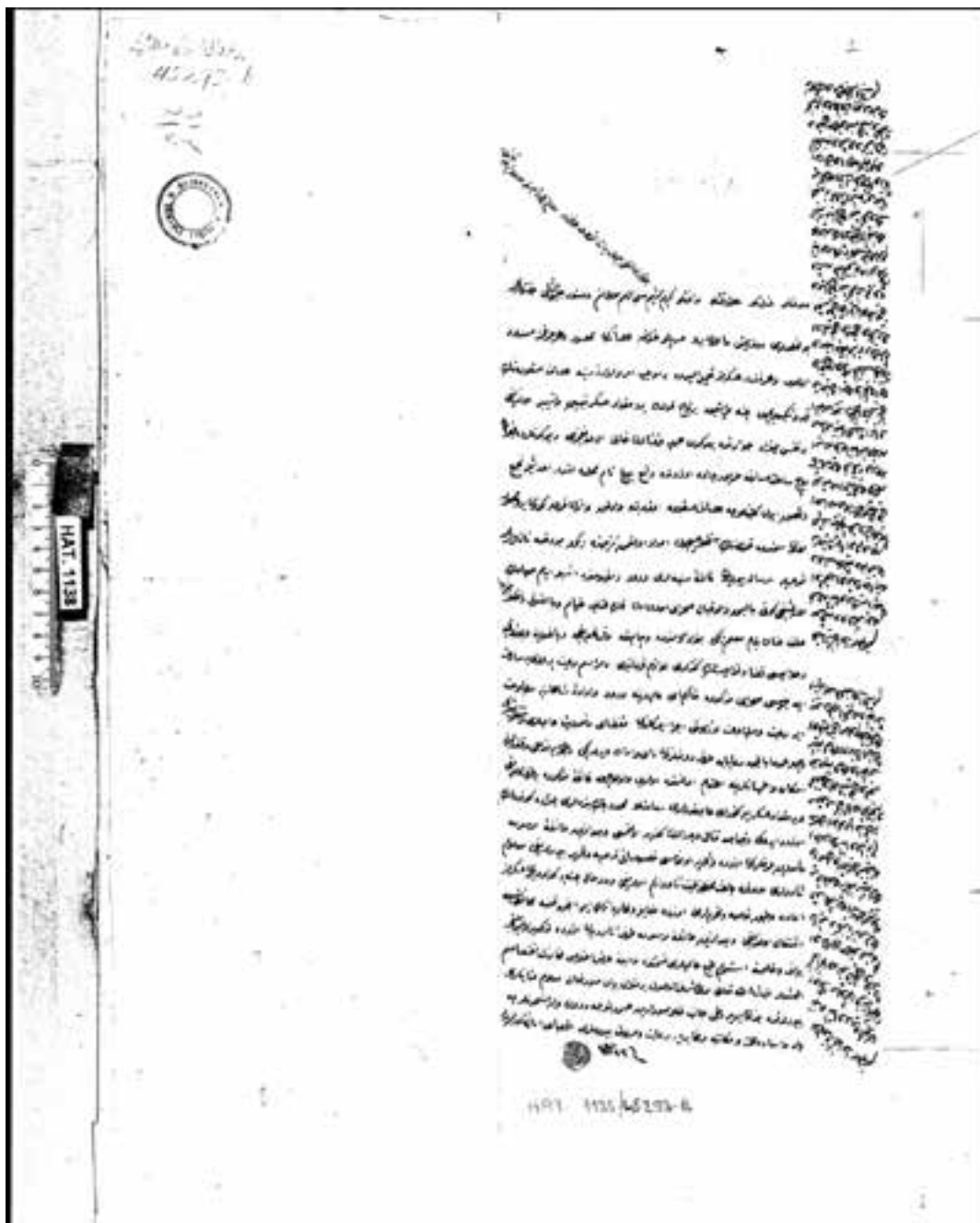
HAT/1129-45045

1. јул 1815.

Документ који Сулејман-паша, заштитник Београда, пише Марашли Али-паши, валији Румелије, наводећи да су Турци у Чачку под опсадом већ пет месеци и да су помиловали српске кнежеве из Београда, Чачка и Смедерева који су затражили помиловање.

НАТ / 1138 – 45293

17. август 1815.

Захтев Јусуф-бега, управника Серске области, у коме се тражи хитна помоћ за турске службенике који су опкољени у Чачку. Документ сведочи да је Јусуф-бег послао неколицину војника у Ниш, као и да је део војске послао Каптан-паши.

НАТ/1126-45008

2. децембар 1815.

Документ у коме Шехсувар-паша, управник Крушевца, наводи информације које добија од муслимана из Трстеника који су због српске опсаде били приморани да напусте Трстеник и пребегну у Крушевац. У документу се наводи да је град Краљево такође под опсадом, да су турски службеници из Чачка напустили град због глади и да је због свега тога потребно много војске како би се угушио српски устанак у поменутиим градовима.

HAT/1129-45045

والتون جينم اقدم حوزيلا
 بلقزاد محافل سعادندوسيمان باشا بده لوزي كلاب روز ماحنه ده نقديم حاكباي مرزى قلعت
 اودزه اولاد اولادان قانقاسى مانه نظرا بده ماكنونى اولدى اعلاي دنك بلقزاد نيك
 اوج ساعت برله باي تحوست اومار لوزي انكار اولقنه در الحاله هنده بده كوردده چاده دن
 بلقزاد عسكرونى و مرسم ملاوه دعاب مادي امر و شوز اولدى مامور عي اولوت
 جابنه جيلكلى نقش اولورابه تكرار بلقزاد عودكلى ايجده كينه جاننده كتابخانه
 متر اولونى و حافظ حصارابه بويجه مابون اولونى تقدريجه خعه مشكيت
 قعه خاقانيه به شط ذعبه ربه ونى اصلد ابره جيلكلى تادر خاطر جاكريم اولقده در
 از جهه ذخاير دن مضابفه لى اولونى بوزى اقدم قعه مركزور يا امينون و دروديه
 مخزيرتون مستفاد اولمشيكى فارشودن ذخاير و سيجدون زمين جزائنه ماثلق اقسابلدى
 و مكنا اوله بلورابه به فارشودن كچبردلى و دين محاشق و نكاحه قه على با طرف
 و با اندر قى چايى بشلو نقراتون بر سقندر عسكرونى سلف شرط ايه اجريسه
 مرچن چورلدى حالد مرار نقره و قننه باوى اولقنه اولبايد و هر حاله امر اولونى اقدم حوزيلا

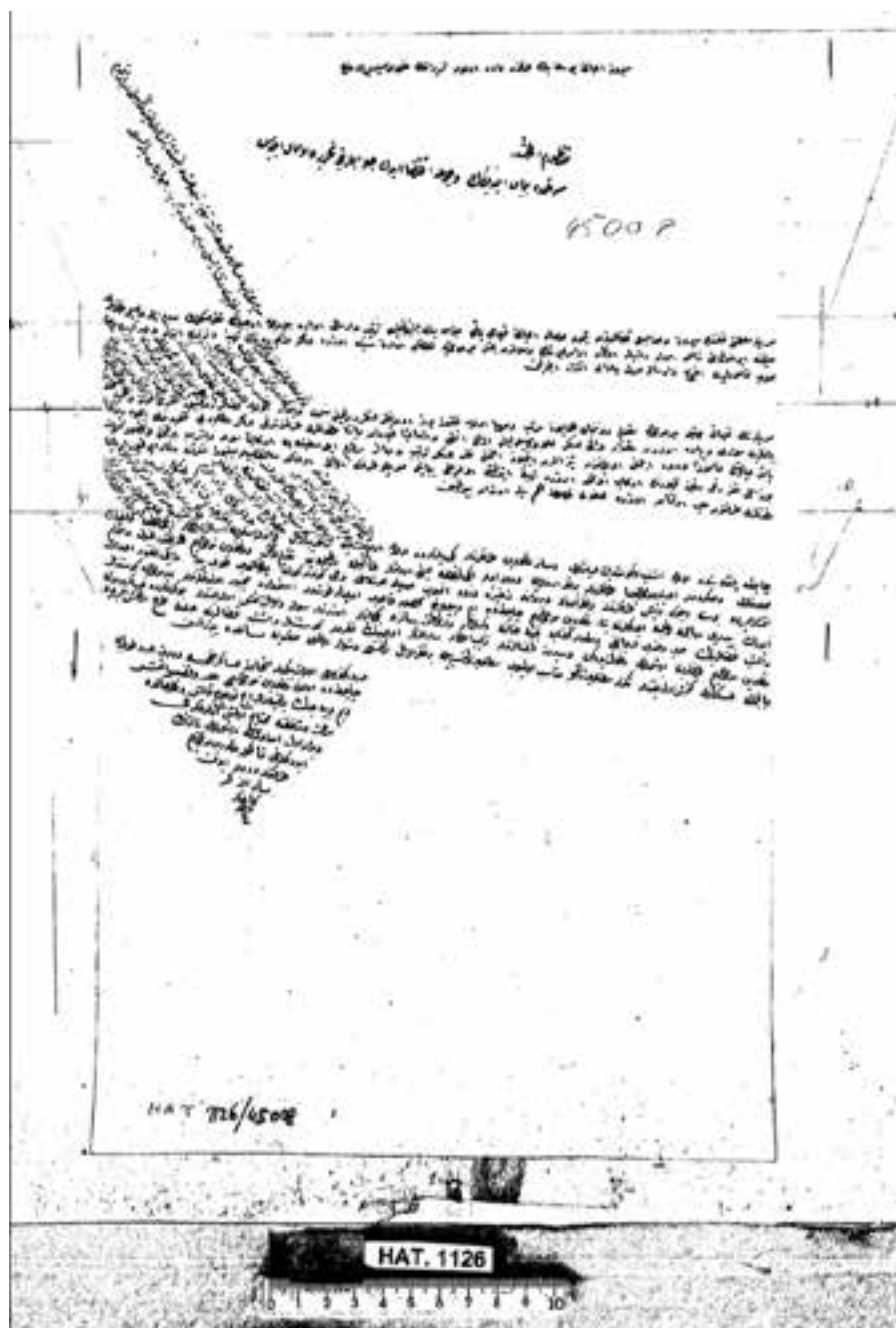
HAT 1129/45045-L

2. децембар 1815.

Документ у коме Марашли Али-паша, валија Румелије, наводи да је на захтев Сулејман-паше, заштитника Београда, послао војску у помоћ Сулејман-паши. У документу се наводи и да је Ибшир-паша са осталим Турцима у Чачку под опсадом и да захтева помоћ. Документ такође сведочи о плану по коме би Марашли Али-паша требало да иде у Ниш да припреми град за борбу против српских устаника.

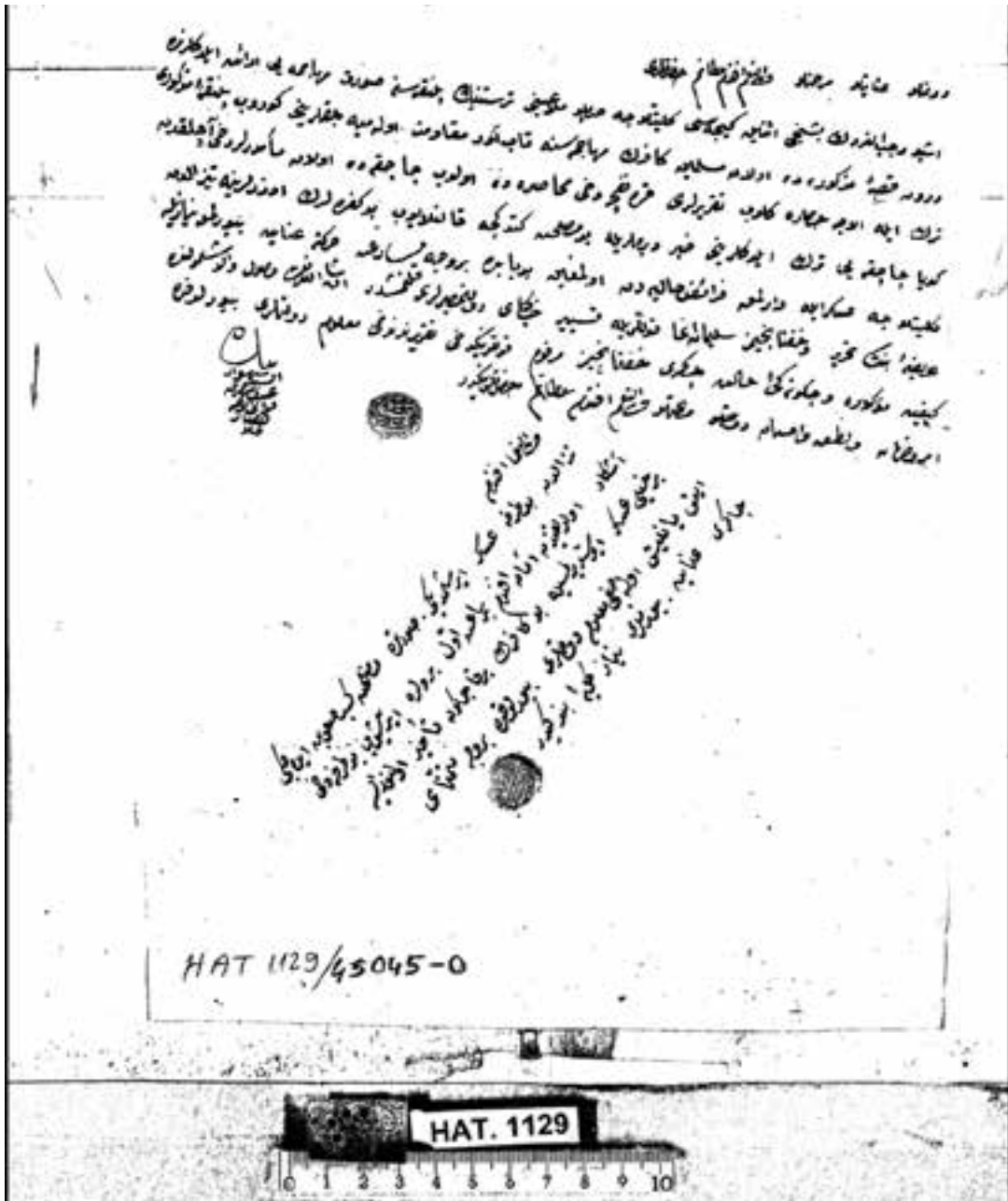
НАТ/1129-45045

2. децембар 1815.

У документу се наводи да се турски службеници и управници, који су под опсадом српских устаника у Чачку, нису могли одупрети Србима због несташице жита, већ су били приморани да пребегну Ужице. Документ такође сведочи о нападима српских устаника на турску војску, као и да помоћ, упркос свим послатим захтевима, још увек није стигла. Јусуф-бег из Сера је једини ко је послао неколицину војника као помоћ Марашли Али-паши, али је то недовољно. Неопходна је већа војна помоћ.

HAT/1129-45045

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављена грађа

Османски Архив у Истанбулу

Литература

Бојовић Радивоје, Битка на Чачку 1815. *Њогине*, Чачак, 1995.

Karal Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, Ankara, 2007.

Özçelik Selçuk, "Sened-i İttifak", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt XXIV, 1958.

Özkaya Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Ankara, 2014.

TURKISH SOURCES FOR THE HISTORY OF ČAČAK DURING THE SECOND SERBIAN UPRISING

In this paper 17 documents for the history of Čačak region during the Second Serbian Uprising and the Battle of Ljubić (a hill near Čačak) were presented. The said documents were taken from the Ottoman Archives in Istanbul and they present Turkish sources for the history of Čačak town, as well as the surrounding towns, such as Kraljevo, Kragujevac and Užice. These sources are essential for the history of Čačak region, since they shed a new light on the period from 1814 to 1815 from the Ottoman Empire position.

Oytun Ayberk FIRAT

LES SOURCES TURQUES POUR L'HISTOIRE DE CACAK AU TEMPS DU DEUXIÈME SOULÈVEMENT SERBE

Dans cette étude sont présentés dix-sept documents pour l'histoire de la région de Cacak de la période du Deuxième Soulèvement serbe et de la Bataille sur Cacak. Les documents mentionnés furent pris auprès des Archives ottomanes à Istanbul et représentent les sources turques pour l'histoire de la ville de Cacak, mais également des villes environnantes de Kraljevo, Kragujevac et Uzice. Ces sources sont extrêmement importantes pour l'histoire de la région de Cacak, puisque la période de l'année 1814 à 1815 s'éclaircit, de la position de l'Empire ottoman.

Oytun Ayberk FIRAT